

šolskega leta, torej konec leta 1893 ali v začetku leta 1894. Pismo bi torej bilo drugo najstarejše ohranjeno Cankarjevo pismo in ga tu prvič objavljamo. (Prvo ohranjeno pismo je pismo materi z dne 21. januarja 1893, Pisma Ivana Cankarja I, 9.)

Blagorodni gospod urednik: Med l. 1891—1895 se je sicer podpisoval kot urednik Ljubljanskega Zvona Ivan Tavčar, vendar je bil dejanski urednik prof. Anton Funtek. Z njim se je verjetno seznanil Cankar, ko je l. 1893 postal Zvonov sodelavec.

Morála: Ta črtica je izšla šele v novembrski številki Ljubljanskega Zvona l. 1894, ko je bil Cankar že sedmošolec, pod psevdonimom Trošan.

Si hem in Dina: To »pripovedko v verzih« je objavil iz »zadružnega« arhiva dr. France Koblar v članku »Delo Ivana Cankarja v Zadruzi« (Slovenski jezik IV, 1941, 64—69).

Joža Mahnič

MURNOVA POEZIJA

Motivi in forma

Leposlovna proza je v Murnovem opusu manj obsežni in manj važni del. Zanimiva pa je za poznavanje in razumevanje njegove osebnosti, življenja in ustvarjanja. Po snovi in tehniki sta Murnu pesniku najbližji moderni črtici Romantična noč in Kresna noč, ki sta polni mehke liričnosti in impresionistične občutljivosti. Sicer prevladuje v njegovi prozi psihološki realizem, ki s snovmi z dna življenja mestoma prehaja že v naturalizem. Značilno je, da v prenekateri od teh in takšnih Murnovih novelic naletimo na bolj ali manj močne avtobiografske prvine. V Simpatiji zaživita pesnikova ljubezen in Almina podoba; Človeška srca nam razkrivajo življenje proletarcev v cukrarni; Avguštin je v samoto in umiranje obsojen obrtnik, ki brezupno sanja o sreči; v Penzionistu imamo enolično življenje upokojenega učitelja; Tri dni in tri noči pripovedujejo o izobčencu, ki pride v rojstvo vas umirat. Za Murnovo leposlovno prozo so značilni: dar za bistro opazovanje in poglobljanje v duševnost oseb, težnja po dokaj realističnem prikazovanju življenja in očitna ljubezen do malih, ponižanih ljudi, ki jim je pripadal tudi pesnik.

Večji in bistveni del Murnovega opusa predstavlja njegova poezija. Glede na tematiko in formo ter za boljše razumevanje pesnikovega življenjskega občutja jo lahko razdelimo na ljubezensko, kmečko, razpoložensko, razmišljujočo in pripovedno. Najpomembnejši in najboga-tejši izmed njih sta kmečka in razpoloženska lirika, medtem ko so ljubezenska, razmišljujoča in pripovedna pesem šibkeje zastopane. Iz svetovne poezije je prevajal sorazmerno malo: poleg Mickiewicza (Oda za mladost, Renegat) še življenjsko sorodnega Rusa Nadsona.

Murnovo ljubzensko liriko predstavljata zlasti cikla Noči (prvotno Nokturni) in Fin de siècle. Prvi je podoknica Almi, polna gorečih prošnja do izvoljenke, ki naj bi pesnika rešila življenjskega obupa; le-ta je bil Murnu spričo njegove močno razvite čutnosti toliko bolj nevaren. Noči so nastale »meseca grudna 1897 po neki predstavi Traviate«, objavljene pa so bile v abiturientskem almanahu Na razstanku. Prefinjeno občutje in izražanje ter svobodni verz so avtorja javnosti predstavili kot

pesnika moderne smeri. Sorodne lastnosti ima tudi ciklus *Fin de siècle*, ki je pretresljiv izraz Murnove iskrene nostalgije po človeški plemenitosti in duhovni lepoti. Po njiju se je pesniku stožilo po srečanju s plačano žensko v dunajskem nočnem lokalu, kamor ga je pahnila ponosno hladna Alma z zavrnitvijo njegove idealne ljubezni. Po teh bridkih doživetjih je pesnik iskal notranjega pomirjenja, zdravja in moči v begu od osovraženega mesta in visokega dekleta na podeželje med kmečke ljudi, v spokojno in pristno naravo, ki mu je že v otroških letih dajala zavetje (Slovaška, Že nikdar več, To je lovski rog, Prazna je široka cesta):

Vsa živa mi, neživa bitja
zde srcu se sorodna,
le človek ne —
In boljši vetri so po polji
in boljše breze na pomolji!

Zdravstvujte, mesto, visoko dekle ti,
srce tu skameni —
življenje drugo hočem zaživeti
tam, kjer ga volk živi.

Kmečka lirika spada med najlepša poglavja Murnove in naše lirike sploh. Na podeželju se je pesnik željno predajal vtisom v naravi, opazoval ljudstvo pri delu in praznovanju, se utapljal v njegove pesmi, prebiral Koljcova in Burnsa in tako so mu nastajale »sveže, dišeče pesmice« (pismi Polaku iz nov. 1897 in jan. 1898). V pravcatih slikarskih impresijah, polnih sočnih barv in toplih vonjev, nam je čaral podobe slovenske zemlje: razsežna polja in hoste ter visoke gore pa kmečke domačije z gospodarskimi poslopji. Pri tem se je pesnikovo oko otroško veselo zaiskrilo ob pogledu na razne drobne malenkosti: na modri pas okrog bele hiše, z rožami poslikano skrinjo na izbi, na steklo slikane podobe v kotu, lično kovano pipo, čedro. Ob prihodu na podeželje se je spojil z zemljo in kmetom in spomladi odhajal z njim vred rano zjutraj orat spočito zemljo. Kakor kmet je bil ponosen na svoje polje, kjer zori žito, in se tresel pred ujмами za dobro letino. Jeseni se je spoštljivo odkril pred vzvalovljeno preprogo rožnato cvetoče in opojno dišeče medonosne ajde. Tako je spremljal kmetovo delo skozi vse letne čase tja do pozne jeseni, polne zlatih barv in vlažnih meglic, ko se kmet z zalogo hrane v kašči in toplo obleko v skrinji pripravlja za zimo. Hrepenenje, Pesem o klasu, Pesem o ajdi, Želja po nevesti, Prešla pomlad so takšne Murnove pesmi, ki pojejo o kmečkem življenju in delu.

S kmetom vred pesnik natančno pozna tudi pratiko s črno in rdeče zaznamovanimi svetniki, po katerih določa vreme in odmerja delo, a tudi praznovanja. Ob nedeljah hodi s pražnje oblečenimi ljudmi preko polj in host, obsijanih s soncem, v cerkev, udeležuje se semnjev, polnih vselega, šumečega vrvenja, in proščenj, kjer kmet prosi za dobro letino in zdravje živine, ali pa prisluškuje dolgi, hrepeneči pesmi romarjev, odhajajočih iz Zaloga v bližnje Velesovo ali pa na daljne Višarje (Selska nedelja, Semenj, Sv. Ambrož, Štefanje, Romarska, Pesem: Lep, prelep je šopek ta). Iz teh motivov seveda ne smemo sklepati na religiozno prepričanje; poeta kmečkega življenja so te stvari pritegovale predvsem po svoji čustveno folklorni strani. O tem nas zlasti prepričujeta dve pesmi, ki sodita med Murnove najlepše, Pomladanska romanca in Šentjanževo. V prvi pesnik zanosno pozdravlja sv. Jurija kot simbol zmage

pomladi nad zimo, življenja nad smrtjo. Šentjanževo pa je lirska impresija naravnih in bajnih čarobnosti, s katerimi razsipava kresna noč.

Posebno skupino v Murnovi kmečki liriki tvorijo ljubezenske in svatovske pesmi, kjer gre za idilične slike iz kmečkega življenja, mestoma pa tudi za prave osebne izpovedi. Pojav dekleta, brhkega »kakor roža na poljani« — dekleta v svatovskem oblačilu ali hitečega k studencu po vodo ali nedeljsko dopoldne k maši — vzbuja v kmečkem fantu pesniku vedno znova hrepenenje po nežni ljubezni in toplem domu (Kakor roža na poljani, Selska nedelja, Želja po nevesti, Želje). Zlasti jeseni in pozimi, ob mrzlih večerih in po zasneženih poteh, ko premaga v sebi zadrego ali zatre prevzetnost, hodi ta fant k dekletu v »tiho, belo čumnato« vasovat in pri tem doživlja sanje in srečo v ljubezni pa spet bridkost razočaranja in ponosno samozavest (Res, oženil bi se, Mislil sem na prošle dni, Tu je jesen in mi se ženimo, Zimska pesem, Med vrbami, oj, tečeš, Narodna pesem, Od Save mrzel veter). Nevesta in dom pa sta za Murna ostala samo predmet otroških zavzetij in pričakovanj, zato le kot zamišljen opazovalec spremlja stare ženitovanjske običaje na domovih mladoporočencev ter bogato okrašene vozove, ki v bleščečem soncu z razigranimi svati drče preko polja v cerkev (Oj dobro jutro, hišna mati, Tašča s kupico v rokah pozdravlja snaho, Ženin, Ženitovanjska pesem). Narodopisni idiliki je primešano grenko spoznanje v Zimski kmečki pesmi, ki poje o jezi in nesreči v kmečkem zakonu, sklenjenem iz gospodarskih računov.

Trda socialna stvarnost, ki jo je Aleksandrov neprimerno bolj doživljal kot opeval, zazveni zlasti iz Vlahov, siromašnih istrskih godcev z dudami, ki se pomikajo skozi vipavsko vas; sloke postave potujočih godcev so pesnikova podzavestna projekcija lastne bede in brezdomstva in prav zato tako sugestivno delujejo na nas.

Za razumevanje Murnove človeške osebnosti je seveda najpomembnejša njegova razpoloženjska lirika. Zavest brezdomstva in razočaranje nad mestom in ljudmi sta pesnika gnala v zavetje velike in žive narave. V njej pa se je počutil zadovoljnega in srečnega le toliko časa, dokler je, spojen s kmečko srenjo in zagledan v njeno folkloro, pozabljal nase. Kmečko podeželje je pomenilo zanj, zamišljenega izobraženca, nekakšno svetlo omamo, ki je nehala delovati, brž ko se je spet zavedel osebne tragike. Tedaj je narava zanj — sorodno kakor nekdanj za poeta Sorškega polja — zaživela v svojih kozmičnih razsežnostih, pesnik pa se je znašel sredi nje sam s svojo ubogo človeško usodo. Murn ni kakor Kette ubrano razvita osebnost s trdno voljo, jasnimi idejami in življenjskimi cilji, ampak družbeno spodrezan človek, ki sta ga sama čustvenost in hrepenenje (v tem pogledu je zanimivo primerjati Kettejevo Maksimo in Murnov Epitaf!). Ta čustvenost v pesniku iz trenutka v trenutek nemirno vibrira, se dviga v sončno hrepenenje pa spet pada v mračno depresijo; neizmerni kozmos z organsko menjavo rasti in umiranja je pesnikovemu notranjemu valovanju občutljivo se odzivajoč odzvočni prostor. Tako se v Murnovi razpoloženjski liriki osebne čustvene izpovedi in podobe iz narave medsebojno prepletajo in pojasnjujejo, včasih pa pesnikovo razpoloženje simbolično posredujejo že kar same impresije iz narave. Bistvo in skrivnost svoje umetnosti je pesnik sam

označil v pismu Ivanu Cankarju marca 1898 takole: »Vrgel sem na papir posamezne trenutke in vtise in mučno svetsko naziranje svoje duše. Trenutki, sami trenutki! V njih dostikrat sam sebe ne poznam — zde se mi velikanski vzdih — neznanega sveta.«

Kako naglo se je, v sožitju z naravo, spreminjalo Murnovo življenjsko občutje, naj nam pokaže analiza motivov njegovih razpoloženskih lirike. Pomlad s toplim soncem in lahnimi vetri, z belimi brezami in dehtečimi bori, s sproščeno žuborečimi studenci ter razigranim ptičjim petjem vzbuja v pesniku nežne ljubezenske sanje in vedro veselje do življenja (Zgodnja pomlad, Enaka, Za stari čas, Ah, ti bori). Doživetje veličastnega kozmosa, širnega polja, mogočnih gora, zlasti pa preko zemlje razpetega nočnega neba, posutega s svetlimi zvezdami, napolnjuje pesnikovo dušo celó z občutjem neizmerne svobode, spokojnosti, radosti in poguma (Mir, Nočna pot, Nebo, Prazna je široka cesta). Drugič mu v istem kozmičnem prostoru umirajoči blesk zvezde in reke in v daljavi neznano kam se spuščajoči ptič simbolizirajo bežnost vsega lepega v človeškem življenju (V daljavi motni, Trenutek). In sredi same pomladi pesnik dostikrat občuti rezko disharmonijo med razpoloženjem v naravi in v sebi: zunaj v mehkem ozračju poganja zelenje, pojo slavci in šume slapovi, v toplem soncu diši zorana zemlja in žare tulipani, v pesnika pa so se nenadoma zajedli otožnost, nemir, samota in slutnja smrti (V vesni, Kostanji šumijo, Po nedeljskem jutru, Tam zunaj).

Na splošno se občutje v pesniku in razpoloženje v naravi docela skladata. V jeseni, ko so dnevi kratki in na gola, zapuščena polja in poslednje cvetlice sije medlo sonce ali pa vise megle in prši dež ter se iz daljave oglašajo zvonjenje, tudi pesnikovo dušo ovijajo in težé čustva trudne melanholije, zapuščenosti in osamljenosti ter poslavljajočega se življenja (Aj ti sonce, Imortele, Zapuščena polja, Jesenska pesem, Jesenske misli, Gospa, V parku, Sonet starčka). Tudi zima, ko zaledene potoki in mlinom zastanejo kolesa, prinaša Murnu otožnost; neprenehoma naletavajoči sneg, ki je prekril vse sledove življenja, bela planjava, ki se širi v sivi nedogled, sredi nje pa brezupno osamljeni pesnik govorijo o nepovratnosti srečnih dni, negotovosti prihodnjih ter trpkem brezdomstvu (Prišel čas je krog božiča, Zimska pesem, Sneg, Kje tihi si mi dom). Kako močna in usodna je bila pesnikova zavest o osamljenosti in brezdomstvu, nam pričata tudi pesmi Na peronu in Pojdem: v prvi na simbolični postaji vse življenje zaman čaka na zveste prijatelje, v drugi pa po svetu brezupno išče bratov po krvi in pri tem pretresljivo ugotavlja:

No vem, no znam, kar znal bi rad,
sonce je moj prvi brat,
druga brata vzhod, zapad,
zadnji — srce je brez nad.

Velika družina to,
ni je moč pregledati,
težko je živeti z njo,
da ni vam moč povedati.

Melanholija pesnika rada obhaja tudi ob nastopajočem mraku; tedaj se primerja drobnemu škrjančku, ki pred nočjo otožno onemi, in divjemu gosaku, ki ob mraku na samotnem jezeru obupno kriči (Ne vem, kdo bolj je tožen, O mraku). Še huje pa življenjski pesimizem navaljuje ob dolgih, temnih in gluhih nočeh, ko drugi ljudje mirno spe, sam pa v družbi plahe

grlice nepokojen bedi. Tedaj mu dušo teže razna občutja: življenje se mu zdi ubijajoče enolično, ljudje pa brez srca zanj — strahotnega osamljenca, ki ga mučita vest in kes in ga vedno znova mami hrepenenje po sreči. Pesmi s tovrstno tematiko (Večer, Ko dobrave se mrače, Kdo v brezglasno to noč, Prišla je jesenska noč, Dolga, dolga je zimska noč) spadajo med najbolj ganljive izpovedi tega simpatičnega lirika. Čez dan se sredi sive in mrzle planjave že pojavlja krakajoči črni vran s srepečim očesom — zlovešče znamenje pesnikove bližnje smrti (Vran, Pa ne pojdem prek poljan). Zamišljeni in usihajoči mladi poet se že vidi negibnega na mrtvaškem odru (Kaj tak žalosten, tih in zamišljen, Pesem: Zazdelo se mi v spanju je) in lirična Balada je poslednji, že na pol v agoniji skicirani Murnov pomenek z jetičnim sostanovalcem v ljubljanski cukrarni.

Aleksandrov je med slovenskimi pesniki najbolj osebno čustvena narava. Tudi njegova najbližja sorodnika, Jenko in Kosovel, imata v svoji liriki razumske in občestvene primesi: Jenko rodoljubno budniško pesem starejše mladostlovske generacije, Kosovel pa ekspresionistične vizije o krvavem propadanju kapitalistične Evrope. Murnove razmišljanja o pesmi so, nasprotno, maloštevilne. Napisane so brez izrazite težnje po umetniškem posredovanju lastnih misli, bolj kot nekakšne glose za pesnikov zasebni dnevnik, a kot takšne dovolj zgovorno pričajo o Murnovem odnosu do življenja in ljudi. Pesniku se upira vsakršno teoretično razmotrivanje o življenju, zlasti pa čednostno moraliziranje in tudi zlagano leporečje ter se zavzema za preprosto in pristno človečnost (S pojmovi več..., Moralistu, Ne ljubim blišča...). Družbena zapostavljenost in življenjske nesreče so iz njega naredile vase obrnjenega pesimista, ki je le redkokdaj sposoben postaviti se trdi stvarnosti po robu z borbeno samozavestjo (Smreka, Verzi). Navadno se življenjskega obupa skuša rešiti z vedro šalo ali duhovito ironijo (Otožnost, Hej, kupil si jaz pipo bom, Pelin) ali pa docela izgublja vero v sočloveka in kloni v trpki resignaciji (Ti sam si drag si, Še minulosť pred meno, Ko pred nadlogami). Brezčutnim ljudem in krivični usodi se umika včasih v samoto in vzvišenost pesniškega poklica (Vsak po svoje, Orel, Kometa) ali pa se naveličan življenja in samega sebe zateka v religiozno mistiko (Kot iz tihe, zabljenje kapele, Pred mojo Marijo, Pred Marijo, Spokornik). Socialnih motivov pri Murnu kljub njegovemu proletarskemu poreklu in bednemu življenju skorajda ne najdemo (Letška narodna, Mursa).

Tudi pripovedni pesnik Aleksandrov ni bil: njegovim tovrstnim pesmim na splošno manjka dejanja in razgibanosti, pa tudi izvirne niso vselej docela. Nekatere izmed njih z motivi drzne erotike in življenjske utrujenosti (Ciganska romanca, Romanca, Tiho šumijo valovi) kažejo vpliv dekadence in nove romantike. Spet druge z ruskim bojarskim okoljem in rezkimi socialnimi idejami (Na piru, Norec Dimitrij, Knez) spominjajo na Aškercu. Globlje iz svoje umetniške narave je Murn zasnoval vrsto grozljivih balad in hudomušnih romanc iz domačega ljudskega življenja, ki jim fantazijski votek tvorijo razna verovanja in vraže (Kvaterni balada, Mlinar in hudič, Vedomec, Na Andrejevo noč). Pristno baladno vzdušje in kar trdno epsko zgradbo razodeva Vrnitev,

ki je liriku uspela zato, ker je vanjo položil tožbo o lastni zapuščenosti in izobčenstvu. Sam sebe je Murn upodobil tudi v otožnem Prišlecu, ki pa je v oblikovnem pogledu le opis in slika v verzih. Pesnikova ljubezen do nezakonske matere diha deloma že iz preproste, a prisrčne pesmi Svidenje, neposredno pa iz avtobiografske Moj sen, ki je pretresljivo odkrita izpoved o bridki življenjski usodi in nemirni senzualni naravi sicer tako otroško nežnega poeta.

Bistvo Murnove pesniške tehnike je impresionizem. Noben slovenski pesnik in pisatelj narave ni doživljal tako intimno in hkrati tako slikarsko kakor on, ki je zelo cenil švicarskega krajinarja Segantinija in slovaškega folklorista Uprko. Murn je rahločuten poet razpoložen v naravi, drobnih stvari, ki se blešče v soncu, barvnih odtenkov jutranje in večerne zarje, rahlega gibanja zraka in oblakov, voda in gozdov ter vonjev spočite in trudne zemlje:

Na daljnem, zbledelem tam vzhodu
iz noči mladi dan krvavi,
po ranem, po vetrnem svodu
oblaček vesel se podi.

(Srpan)

Tam zunaj že tulpe žarijo,
prsteni nad poljem gre vzduh,
vse bilke od sonca bleščijo
in sveti od sonca se plug.

(Tam zunaj)

V pesmi Šentjanževo imamo vizualno (blesket zvezd in kresnic) in avditivno (gibanje studencev in praproti) doživetje kresne noči. Prvi del pesmi Prešla pomlad pa je docela slikarska impresija gole jesenske pokrajine z značilnimi barvnimi toni in vlažnimi meglami, kakor bi jo kje drugje v naši poeziji zaman iskali:

Prešla pomlad, po bliskovo prešlo poletje
in sveti Mihael.

Po polju so pospravljeni sadovi,
listje je požoltelo, trava orjavela,
po brdih breze žalostno blešče.
Više nad njimi bori in smreke
kot lovci mi zeleni čakajo.

Namočena

od ranega dežja je pot. Iznad vode
in črne prsti tam in travnikov
dviguje se sopar. Na desni je smrečje,
na levi gorska pot, rjava, skrita
ko lisičja dlaka.

Prenekatera Murnova pesem, ki nam poje o ubranem in radostnem življenju v naravi in pri ljudeh, torej o življenju izven pesnika, se tik pred koncem nenadoma sprevrže v pesnikovo tožbo o lastnem nemiru, bolečini in umiranju. Takšen presenetljivo disharmoničen zaključek kažejo v kompoziciji pesmi: Semenj, Ana, Pesem (Lep, prelep je šopek), V vesni, Kostanji šumijo, Na poljani, Urok, Tam zunaj.

Na splošno pa slike iz narave pri Murnu le spremljajo in ponazarjajo njegova osebna čustva in razpoloženja. Pri tem se obe sestavini, zunanja impresija in notranja izpoved, po navadi bolj ali manj svobodno

prepletata (Ne vem, kdo bolj je tožen, Pa ne pojdem prek poljan, Dolga, dolga je zimska noč, Zapuščena polja itd.). Neredko sta prisposoda ali simbol iz narave in pa neposredna osebna izpoved jasno razmejeni ter v zgradbi celotne pesmi zavzemata določeno medsebojno razmerje, 1:1 ali 2:1. Izrazito somernost kažejo v tem pogledu dvokitične pesmi *Sneg*, *Trenutek*, *Ah, sanje le*. Čez dve kitici se razteza slika iz narave, medtem ko tretja, zadnja, obsega nje razlago, prenos na človeka in pesnika, v tehle primerih: *O mraku*, *Golobčka dva*, *Slika*, *V daljavi motni*. Pogosto nam pesnikova čustva in razpoloženja brez vsakršne neposredne osebne izpovedi simbolično pričara že sama slika iz narave (*Orel*, *Jesenska pesem*, *Jesenske misli*, *Aj ti sonce*, *V parku*, *Vran*).

Na splošno moremo torej reči, da je Aleksandrov v gradnji pesmi dokaj preprost. Da pa je sposoben tudi tu fines in duhovitosti, nam pričajo primeri z gradacijo in paralelizmi. Na stopnjevanju je zgrajena *Zimska kmečka pesem*, kjer se kmet huduje zapored na priženjeno doto, lastno pamet in neljubljeno ženo; pri tem je vsak nadaljnji verz v kitici tudi grafično daljši. Gradacijo kaže tudi *Škotska bajka*, kjer orač, ko moli za dobro letino, Bogu obljublja vse večje darove, nazadnje — svoje dolgove in ženo. V *Ženitovanjski* pesmi z okrašenim svatovskim vozom v letu in blesku tekmujejo golobi — paralelizem je izpeljan v treh kiticah; v zadnji, četrti, se kot najlepša izkažeta seveda ženin in nevesta. Vzporedno gradnjo imajo tudi *Želje*: pesnik vidi trikrat čez dan iti dekletke z doma po vodo k studencu, pri tem pa se mu vsakokrat vzbudi želja: po ognjišču (domu), konju (kmetovanju) in dekletu samem (ljubezni).

Preprosta sta tudi Murnova pesniška forma in verz. Med njegovimi pesmimi je le nekaj sonetov, med katerimi je eden prešernovsko epigonski ne le v tematiki, ampak celó v sintaksi (*Vsak po svoje*). Najbolj pogostna in značilna oblika Murnove pesmi so kratke tri- ali štirikitične štirivrstičnice s prestopnimi rimami. Pri tem je pesnik z ostalimi modernimi vred zavesten nasprotnik pedantne metrike, ker se mu »upira merjenje stopic«. Po obsegu daljše so seveda zlasti njegove pripovedne, tudi nekatere kmečke in refleksivne pesmi. Mnoge med njimi prehajajo v brezkitičnost in svobodni verz; včasih se čez vso tako pesem razteza ena sama stavčna perioda (*Hrepenenje*: *Srce mi je težko*, *izrazito dekadénčna* *Odpril*, *Ne ljubim blišča*, *Moj amulet*, *Visoka molitev*, *Noči*, *Prešla pomlad* itd.). Tako se Aleksandrov tudi v tem pogledu oddaljuje od umirjenega Ketteja, mojstra modernega soneta, in je bliže mlademu Župančiču, revolucionarju v estetiki verza med našimi modernimi. Škoda, da nekatere njegove pesmi s prikrojenimi besedami, nenavadnimi naglasi in eliptičnimi stavki vzbujajo vtis oblikovne nedognanosti in vsebinske nejasnosti.

Kar zadeva jezikovno gradivo, gre pri Murnu večidel za splošno rabljene in razumljive slovenske besede. Z nekaterimi hrvaškimi izposojenkami je pesnik plačal davek našemu tedanjemu meščanskemu govoru. Tujke rad uporablja v refleksivno satiričnih pesmih, zlasti pa tistih, ki tudi v tematiki kažejo vpliv dekadence (*Odpril*, *Fin de siècle* itd.). V kmečkih pesmih je vidno Murnovo prizadevanje, da bi jezik obarval z domačim ljudskim izrazjem in rekli (*snežen* — *veter*, ki *prinaša sneg*,

suhota — notranjska izba, volčji mraz, noč ko kozji rog), kakor se v pesniškem slogu, stavčnih figurah, preprosti in melodiozni obliki ter prisrčnosti čustvovanja večkrat zavestno naslanja na lirsko ljudsko pesem.

Posebna odlika Murnove poezije je njen slog. Pesnik je že od kraja sklenil obrniti hrbet obrabljenemu izražanju svojih prednikov ter za svoje prefinjeno čustvovanje najti ustrezno izbran slog. In tako srečujemo pri njem sestavljene, niansirane ukrasne pridevke in nove, sugestivne metaforične zveze: ponosnohladen, težečetesen, mirnoglobok, čudapoln, polpozabljen, črna slutnja, trudni čas, mehko zvonjenje, razdejana duša. V Murnovem stilu nadalje presenečajo izredno sočne in intimne primere iz narave: rožnato cvetoča ajda »ko golob upira v svet rdeče oči« in diši »kakor bela grud, gorka od krvi«; nežno ljubeči pesnik bi se z dekletom rad igral »kakor veter z drobno travo« in njeno lice blešči v njegovem srcu »kakor rosa v zgodnjem soncu« itd. Personifikacije kažejo na pesnikovo nagnjenje k likovno nazornemu dožemanju stvari in pojavov: strasti se smejejo, noč z bleščečimi očmi, ponos — orel stari, melanholično stoje podleski, bori in smreke kot lovci zeleni čakajo; z žalostjo, blede nevesto, ah, živeti sem pričel; zimo vidi Murn prihajati »sopč v coklah in s kožuhom«, ob jesenskem deževju se mu zdi, »kot kropila siva megla zemljo bi zdaj — mrtveca«.

Čustveno vibracijo v sebi, razigrano radost, sanjavo nežnost pa spet žalost, prehajajočo v grozo, pesnik izraža s stavčnimi figurami, kakršne so: mnogovezje, geminacija, anafora z epiforo, refren in anadiploza. Te figure srečamo pri Murnu nekajkrat v domiselnih kombinacijah (Trenutek, Res, oženil bi se, Pozabil sem mnogokaj, Vse bil le blesk je), sicer pa je njegov čustveni ritem prisrčno preprost, kakor je nekomplikirana in iskrena vsa njegova človeška narava. Značilna drobna zunanja izraza Murnovega otroškega veselja in resignirane otožnosti sta medmeta hej in ah: Prepelica, hej, čez polje!, Ah, v tujini bodem pal, itd. O neposrednosti in prizadetosti njegovega čustvovanja govore pogostne apostrofe in vprašanja nase, na ljubljeno dekle, druge ljudi in stvari v naravi (sonce, sneg, noč, grlico, veter, zvezdo) kot nosilca, povzročitelja ali žive priče njegovega hrepenenja, trpljenja in samote (Fin de siècle, Prazna je široka cesta, Sneg, Pesem: Prelepa noč, Vprašanje itd.). Poglejmo zdaj nekaj pesmi z navedenimi stavčnimi figurami kot izraznimi sredstvi za ponazoritev tipičnih razpoloženskih vibracij pri Murnu!

Sveti Jurij ta ni pa le cvetni maj,
sveti Jurij je božja svoboda
in življenje in moč in priroda
in tema le zimski bil zmaj...
Sveti Jurij ko sonce v njo gleda,
sveti Jurij skoz okna k nam gleda,
odprite mu vse na stežaj!

(Pomladanska romanca)

Kakor roža na poljani
vsa mi v svatovskem bleščiš,
ali greš mi v svate, dekle,
ali sama se možiš?

Oj, ti dekle, dekle moje,
pojdi, pojdi za menoj!
Kakor veter z drobno travo
jaz igral bi se s teboj!

(Kakor roža na poljani)

Tam v daljavi, ne ve se, kam ptič leti,
tam v nižavi, ne ve se, kam se spusti
naskrivaj;
tako v duši lep trenutek zbeži
in ne vemo, kam, kje se zbudi
še kedaj.

(Trenutek)

Dolga, dolga je zimska noč,
zunaj brije pa veter mi ruje;
jaz ne spim, ni zaspati mi moč,
bedim, kot mati nad detetom čuje.

Kara tiha me, temna noč,
kara vest me, srce ne umeje;
tako veter tam zunaj naraščajoč
neobčuten krog hiše mi veje.

Enaka sva, veter! Kot tebe, tako
življenje drvi me brez meje —
vsake duri zaprte, nanje trkam s prošnjo,
a nikjer se srce ne ogreje.

(Dolga, dolga je zimska noč)

Himnično vznesena Pomladanska romanca izraža občutje razigrane radosti z vzklikanjem, mnogovezjem, zlasti pa anaforami in drugimi ponavljalnimi figurami. Kakor roža na poljani je primer sanjavo nežne ljubezenske pesmi po zgledu ljudske lirike, ki jo ritmično označujeta zlasti ljubkovalna geminacija in apostrofa na dekle. V mojstrsko izdelanem Trenutku pesnik čara občutje nostalgичne melanholije z domiselno kombiniranimi ponavljalnimi figurami ter notranjimi in zunanji rimami v prvih dveh verzih, z refrenom tematično pomembnih besedi »ne ve se, kam — ne vemo, kam« in z naglo zamirajočo kadenco v tretjih stihih obeh somernih delov pesmi. Iz sorodnega čustvenega območja je tudi zadnja pesem, Dolga, dolga je zimska noč, ki poje o žalosti, prehajajoči v grozo. Tu imamo v prvih dveh kiticah geminacijo in anaforo, s katerima pesnik ponazarja čustveno intenziteto, ter zvočno slikanje tulečega vetra, v tretji pa nagovor nanj, ki je Murnu simbol lastnega brezdomstva in človeške brezčutnosti.

Omenjene stavčne figure v zvezi z vsakokratnim ritmom, zunanji in notranji rimami, preprosto in lahkotno obliko ter glasovnim slikanjem delajo Murnove pesmi tudi močno melodiozne. Ta lastnost njegove lirike prihaja do izraza zlasti v dveh znanih pesmih, v Šentjanževem in v Vlahih. V Šentjanževem ustvarjajo čarobno in pridušeno muziko kresne noči jambске kitice s kadenco na koncu, rime, bogate z vokali v prvem in šumevcem č v drugem delu pesmi, in trojni refreni, ki se v drugi polovici prelivajo eden v drugega. V Vlahih nam pesnik z daktilsko anapestičnim ritmom, z menjavajočimi se epiforami in refreni ter zateglimi molovskimi o-j i slika otožne melodije, trudne korake in brezizhodno bedno življenje istrskih godcev z dudami.

Zato ni čudno, da so na Murnovo besedilo naši moderni glasbeniki (Gojmir Krek, Emil Adamič in drugi) radi komponirali. Njegova kmečka folklorna lirika je vzbudila učence v besedni umetnosti, zlasti Cvetka Golarja in Vido Jerajevo, izmed katerih pa Aleksandrova nobeden ni dosegel. Dasi docela samostojna in velika umetniška osebnost, mu je bil duhovno soroden tudi Srečko Kosovel, ki je v okviru sivih kraških impresij pel o svoji trpki osamelosti in predsmrtni grozi. Celo pri partizanskem pesniku Kajuhu ob njegovi borbenosti za novi svet in red zavzete tu in tam murnovsko nežni osebni toni. Spričo svoje prvinško čiste liričnosti zavzema mladi Murn kot poet osebne tragike, žive narave in naše zemlje v razvoju celotne slovenske poezije še danes eno izmed najodličnejših mest. Med tista imena sodi, ki tvorijo nepogrešljiv sestavni del naše narodne kulture in le-to po dobrih antologijah lahko častno predstavljajo tudi v velikem svetu.